



[itobiad], 2021, 10 (2): 1420-1445

<p>Türk Sanat Müziği Geleneğinde Sirto Türü ve Türün Yapısal Değişim Çizgisi</p> <p>Syrto Genre in Turkish Art Music Tradition and its Structural Evolution Line</p> <p>Video Link: https://youtu.be/yDm7vtrAroc</p>	
<p>Muattar Demet DOĞRUÖZ</p> <p>Dr. Öğr. Üyesi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi Anabilim Dalı.</p> <p>Asst. Prof., Muğla Sıtkı Koçman University Faculty of Education Department of Fine Arts Education</p> <p>ddemet@mu.edu.tr / Orcid ID: 0000-0001-5909-7212</p> <p>Sıtkı Bahadır TUTU</p> <p>Doç.Dr., Ege Üniv. Devlet Türk Musikisi Konservatuvarı Türk Müziği Bölümü</p> <p>Assoc.Prof., Ege University State Conservatory of Turkish Music</p> <p>bahadirtutu@gmail.com / Orcid ID: 0000-0002-9720-328X</p>	

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type	: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received	: 14.02.2021
Kabul Tarihi / Accepted	: 26.04.2021
Yayın Tarihi / Published	: 06.06.2021
Yayın Sezonu	: Nisan-Mayıs-Haziran
Pub Date Season	: April-May-June

Atıf/Cite as: Doğruöz, M , Tutu, S . (2020). Türk Sanat Müziği Geleneğinde Sirto Türü ve Türün Yapısal Değişim Çizgisi . İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi , 10 (2) , 1420-1445 . Retrieved from <http://www.itobiad.com/tr/pub/issue/62559/880325>

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism. <http://www.itobiad.com/>

Copyright © Published by Mustafa YİĞİTOĞLU Since 2012 – Istanbul / Eyup, Turkey. All rights reserved.

Türk Sanat Müziği Geleneğinde Sirto Türü ve Türün Yapısal Değişim Çizgisi

Öz

Sirto, yaklaşık iki yüzyıldır Türk sanat müziği mensubu besteciler tarafından örnekleri yaratılmakta olan çalgısal bir türdür. Kültürel temaslar ve farklı gelenek gruplarının tanıdığı müzik kodları, sirto türünün Türk sanat müziği geleneğinde yerleşmesine imkân vermiştir. Yerleşme sürecinde sirtoların işlevlerinde ve yapısal özelliklerinde değişimler kendini göstermiştir. Örneğin, halk bilgisi ürünü olarak yaratılmış sirtoların dans katmanı, sanat müziği geleneğinde devam etmemiştir. Dolayısıyla, müziğin dansa eşlik işleviyle ilgili yapısal özelliklerinin değişimi bağımsızlaşmış ve hız kazanmıştır. Türk sanat müziği repertuarındaki sirtoların, bestecisi bilinen ve bestecisi bilinmeyen yani anonim örneklerine rastlanmaktadır. Anonim sirtoların sirto repertuarı içerisindeki kayda değer sayısı, türün halk bilgisi kökenine işaret etmektedir. Bu makalenin amacı, bestecisi bilinen sirtoların değişime uğrayan yapısal özelliklerini inceleyerek tür tanımını güncellemektir. Makalenin amacı doğrultusunda belge incelemesi yoluyla değerlendirilen repertuvara ilişkin analiz verileri sayısallaştırılmış ve grafikler halinde sunulmuştur. Bu bağlamda, sirtolar belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirilmiş, düzenlenmiş ve dönemlerine göre sınıflandırmıştır. Makalede; sirto başlığını taşıyan eserlerin oluşturduğu evrenin işleyişi, fenomenolojik bir yaklaşım sergilenerek çözümlenmiştir. Bu çerçevede, tür konusundaki geçmiş bilgiler tartışılmış, diğer taraftan tür özelliklerinin keşfedilmesi hususu herhangi bir ön kabul benimsenmeden gerçekleştirilmiştir. Yapılan analiz sonucunda türün güncel yapısal özellikleri, süreç boyunca muhafaza edilen yapısal özellikleri ve dönemlere ilişkin yapısal değişimlerinin nasıl çeşitlendiği hususları aydınlatılmıştır. Bu sonuçlara göre; birçok sirto tanımında bahsi geçen ve sirtoları diğer türlerden ayırttığı öne sürülen düzüm tipinin kullanım sıklığının süreç içinde değiştiği gözlemlenmiştir. Ayrıca, Türk sanat müziği geleneği kapsamında sirto türünün bazı dönemlerde terk edilen ya da seyrelen yapısal özelliklerinin, süreç içinde kendilerini tekrar gösterebildikleri ortaya konmuş ve güncel yaratılarda yoğun olarak karşılaşılan özellikler çerçevesinde türün tanımı güncellenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk Sanat Müziği, Tür, Çalgısal Türler, Sirto, Tür Analizi.

Syrto Genre in Turkish Art Music Tradition and its Structural Evolution Line

Abstract

This study, which is an example of genre studies in the field of Turkish music, focused on the "syrto" genre, one of the instrumental types of the



Turkish classical music repertoire. Syrto, which have taken a place in the tradition repertoire for nearly two centuries, were added to the mountain as a result of the intersection of cultural contacts and common music codes, and reached today by being shaped in the process. While the syrto type was added to the tradition, the dance lost its function, and with the disappearance of this function, some of the structural features of the genre that adapted to dance accompaniment changed. The aim of this research is to reveal the structural features of the syrto that have changed in the process that has passed since the addition of the tradition to the present, and to expand the definition of the species by updating it. In this context, the syrto repertoire obtained through literature review in obtaining qualitative data was examined by document review method. As the sampling method of syrto, criterion sampling method was used within the scope of purposeful sampling. In this context, the sample of the study consists of 54 syrto in total, one of each composer, and one of the syrto, whose composer is known, in the determined repertoire. In the research, the functioning of the universe formed by the works bearing the title of syrto has been analyzed by displaying a phenomenological approach. Background information on the species has been discussed, on the other hand, the exploration of the species characteristics has been carried out without any pre-acceptance. While determining the syrto repertoire, the virtual ethnography method was used, and within this framework, the archives that were comprehensively transferred to the internet environment, including written and printed copies of a certain source, were used. The species characteristics of syrto and the change of these characteristics are mainly explained and emerged within the framework of functional theory; It has been interpreted by referring to the components of origin, evolution and context. In addition, content analysis method was used in the study in order to gather and organize the syrto within the framework of certain concepts and themes and to classify them according to their periods. The data obtained through content analysis were quantitative context and their percentage values were presented in graphics and interpreted. As a result of the analysis, the current structural features preserved throughout the process. In addition, it was clarified how the structural changes related to the periods were varied. According to these results; it has been observed that the usage frequency of the rhythm pattern, which is mentioned in many syrto definitions and is claimed to differentiate the syrto from other species, changes in the process. In addition, within the scope of the Turkish classical music tradition, it was revealed that the structural features of the syrto genre, which were abandoned or watched in some periods, can reveal themselves in the process and the definition of the genre has been updated within the framework of the features that are frequently encountered in contemporary creations.

Keywords: Turkish Art Music, Genre, Instrumental Genres, Syrto, Genre Analysis.



Giriş

19. asır itibariyle Türk sanat müziği (TSM) geleneği mensupları tarafından bestelenmeye başlayan sirtö örnekleri, yaklaşık iki asırdır gelenek çevresi tarafından benimsenmiş ve çalgısal repertuvarda yerlerini almıştır. Halk dansı ve müziği kökenli (Güray & Levendoğlu Öner, 2017: s. 108-110; Giachetti, 2006, s. 2; Kanol, 2006, s. 49-53) olan sirtö türü, TSM repertuvarında yerini alırken, dans katmanını yitirmiştir. Diğer taraftan; sirtolar, geleneksel fasıllarda icra edilen repertuvar grubu olan takımlarda son eser olarak seslendirilmek üzere saz semai türünün alternatifi olarak kullanılmak suretiyle işlev değişikliğine uğramıştır. Bugün, repertuvar grubundan bağımsız bir şekilde de çeşitli albümlerde, konserlerde karşımıza çıkan sirtolar, estetik tercihler bağlı olarak çalgılama ve armoni düzenlemeleri yapılarak da icra edilebilmektedir.

Sirtö araştırmalarına dair yapılan taramada, TSM geleneği çerçevesinde türü monografik olarak ele alan bir yayına ulaşılamamıştır. Bununla birlikte, alan araştırmacıları tarafından sirtö türünde odaklı olmamakla birlikte teori, biçim gibi konuların yer aldığı veya müzik terimlerinin ansiklopedik açıklamalarını içeren ulusal kitap bölümlerinde sirtönün çeşitli özelliklerine değinilmiştir. Ayrıca, Dinge (2000)'nin nota koleksiyonu özelliği gösteren kitabında 31 sirtönün notası paylaşılmıştır. Araştırma kapsamında taranan ulusal tezler, makale ve bildiriler arasında da sirtö odaklı bir araştırma tespit edilememiştir. Diğer taraftan, alanda ilk ve görece yenilerine kadar çoğu teorik konuyu aydınlatarak bugün yapılan çalışmaların temelini oluşturan başvuru kaynaklarında, sirtö türüne ilişkin bilgiler, usûl/düzüm/tempo, biçim özellikleri ve köken özellikleri hususlar açıklanmıştır.

Sirtoların usûl ve tempo özelliklerine dair açıklamalarda Yavaşca (2002, s. 300), Yahya Kaçar (2012, s. 300) ve Akdoğu (1996, s. 311), sirtoların sofyan ve nim sofyan usûlleri ile bestelendiklerini belirtmişlerdir. Akdoğu, temponun mutlak surette "moderato" hızında olması gereğini vurgulamış, Yavaşca sirtoların "yürük olarak" icra edildiğinin altını çizmiş, Yahya Kaçar "hareketli, coşkulu ve neşeli" tanımlamalarıyla tempo özelliklerine yer vermiştir. Öztuna (1976, s. 244), sirtoların nim sofyan usûlünde ve yürük karakterde olması gerektiğini belirterek genellikle ikinci tekrarların daha yürük bir şekilde icra edildiğini eklemiştir. Karadeniz (1983, s. 160), sirtönün "yürük sofyan" usûlünde bestelendiği bilgisini verirken, Say (2005, s. 329), usûl ve tempo özelliğini "genellikle 2/4'lük ve orta tempo" olarak açıklamıştır. Özkan (2006, s. 99), sirtönün çok yürük herhangi bir küçük usûlle ölçülebileceğini belirterek, genellikle 8/8'lik düyek usûlü ile bestelendiğini ve ağır temponun ikinci hanede hızlandığını belirtmiştir.

Sirtö türünün kökenine ilişkin görüşler; Yunan (Akdoğu, 1996, s. 311; Öztuna, 1976, s. 244; Yavaşca, 2002, s. 97), Orta Asya Türk boyları (Özkan, 2006, s. 100), Anadolu (kasap havası) kökeni (Öztuna, 1976, s. 244) gibi çıkış noktalarına odaklanmıştır.



Sirtonun biçim özellikleri ile ilgili olarak; Öztuna (1976, s. 244) ve Say (2005, s. 329)'ın; A-B-A kurgusunu biçim özelliği olarak gördükleri ve B kısmının *susta*¹ olarak kullanıldığına işaret eden ifadeleri örtüşmektedir. Karadeniz (1983, s. 160) ve Yavaşça (2002, s. 97) sirtoların dört haneden meydana geldiklerini belirtmiş, bununla birlikte Karadeniz ikinci hanenin teslim işleviyle kullanıldığı bilgisine yer vermiştir. Yahya Kaçar (2012, s. 300), dört haneli sirtoların biçim kurgularını, teslim kısmının konumlandığı aşamalara göre şematik olarak çeşitlendirerek açıklamıştır. Özkan (2006, s. 99), sirtoların haneli veya hanesiz tasarlanabileceğini vurgulayarak, genellikle türün iki haneli olarak bestelendiğini belirtmiştir ve ikinci haneye *susta* adı verildiğini söylemiştir. Akdoğu (1996, s. 311), sirtolarda hane ve teslim bölümlerinin bulunup bulunmamasının bir önem taşımadığını belirterek, sirtonun kesinleşmiş bir şekil özelliğinin bulunmadığını ifade etmiştir.

Türün veya türlerin özelliklerinin zaman içerisinde kimi sebeplerle değişime uğrayabileceği/çeşitlenebileceği düşünüldüğünde, halk bilgisi kökenli olup TSM geleneğinde benimsenen farklı türlerin süreç içerisinde birbirleriyle benzeştikleri varsayılabilir. Bu çerçevede; *longa* ve *sirtö* türlerinin benzer özellikleri (benzer veya *nim sofyan* ve *sofyan* gibi birbirinin katları olan usüllerle bestelenmeleri, kısa soluklu türler olmaları, komşu coğrafyalarda da yaratılıp icra edilmeleri, vb.), iki türün birbirine karıştırılmasına yol açmaktadır. Türlerin ayırt edici özellikleri, eserleri isimlendirmede ve tasniflerde göz ardı edilmektedir. Halk bilgisi kökenli ve değişme sürecinde benzeşen türlerin yapısal özelliklerin çok boyutlu olarak araştırılması, bu gibi durumları aydınlatabilecek bir yaklaşım olacaktır.

Sirtö Türünün Kökeni ve Türk Sanat Müziği Geleneğinde Yaratma Türü Olarak Benimsenmesi

İnsanların çeşitli sebeplerle tüm dünyada etkileşim halinde bulunmuş/bulunuyor olmaları maddi alışverişlerin yanı sıra kültürel alanda da aktarım, etkileşme, yayılma gibi sonuçları beraberinde getirmiştir. Yayılımcı (difüzyonist) yaklaşıma göre toplumlardaki keşifler, icatlar ve kültürel gelişmeler birbirinden bağımsız değildir. Bu hususlar belirli bir yörede, tarihin bir döneminde ve belirli bir toplumda bir kez yer almakta, oradan komşu toplumlara ve dünyaya yayılmaktadır. Güvenç (1991, s. 80), yayılımcı yaklaşım çerçevesindeki açıklamalarında, kültürel yayılmanın tıpkı suya atılan bir taşın sebep olduğu halkaların genişleyip dağılmasına ve yayılma halkalarının birbiriyle keşişmesine benzetmiştir.

Tarihsel süreç içerisinde; Anadolu coğrafyası, farklı halkların yaşadığı bir yer olarak, savaş ve göçlerin ivme kazandırdığı kültürel etkileşimlerin yoğun bir şekilde gerçekleştiği bir bölge olmuştur. Kültür kaynakları farklılık gösterdiği halde, yakın bölgelerde konuşlanmış halkların geleneklerindeki kodların ortaklığı sonucunda, kültür unsurlarının alışverişini kolaylaştırmıştır. Bu temaslar sonucu belli bir kökene bağlı bazı halk bilgisi

¹ Öztuna (1976, s. 252), *susta* maddesini "Sirtonun miyan kısmı ki, çok coşkun ve oynak karakterde olur" sözleriyle açıklamıştır.



ürünleri, değişime uğrayarak farklı özgünlüklerle farklı kültürler içerisinde yer edinebilmektedir. Kültür kavramının coğrafya haritalarına benzemeyen özelliği, sınırlardaki belirsizliktir. Milli sınırlar, kültürel sınırları belirlememektedir. Coğrafya haritalarında fiziki sınırlar esas alınırken, kültür haritalarında sınırlar pek keskin olamamaktadır (Güvenç, 1991, s.110).

Kültürel değişimler, pek çok alanda olduğu gibi müzik boyutunda da çeşitli etkilere ve sentezlere araç olabilmektedir. Kültürel ve coğrafi ortaklıklar çerçevesinde Türk kültür dairesinde varlık kazanmış olan sirta türünün bilinen erken dönem örnekleri halk dansları ve müzikleridir. Sirta türünün kökeni hakkında önermede bulunan kaynaklar incelendiğinde; Özkan (2006, s. 100)'ün sirtanın kökenini Orta Asya Türk kavimleri ve Türk toplumları olarak vurgulaması dikkat çekicidir. Özkan'ın vurgusuna benzer olarak Demirsipahi (aktaran Kozanoğlu & Derzinevesi, 2016, s. 123)'nin "*kasap oyununun ikinci bölümünün (sirta) Makedonya kanalı ile Yunanlılara geçmiş olabileceği*" yaklaşımıdır. Bununla birlikte Öztuna (1976, s. 244) ve Akdoğan (2010, s. 38-39), da sirta tariflerinde "*kasap havasından az farklıdır*" bilgisine yer vermiştir. Güray ve Levenoğlu Öner (2017, s. 110), A.F. Aydın ile gerçekleştirdikleri kişisel görüşme yoluyla aktardıkları bilgilerde, türün dans kökeninin İstanbul, Marmara Bölgesi, Ege kıyıları ve adalara doğru uzanan coğrafyada olduğunu belirtmişlerdir. İncelenen bazı kaynaklarda (Öztuna, 1976, s. 244; Akdoğan, 1996, s. 311; Yavaşca, 2002, s. 97; Akdoğan, 2010, s. 38-39; Say, 2005, s. 329) sirta türünün Yunan kökenli olduğu belirtilmiştir. Benzer bir şekilde; araştırma kapsamında taranan yurt dışında yayınlanan makalelerde, sirta dans ve müziklerinin kökeni antik Yunan kültürüne dayandırılmaktadır (Vavritas & Vavritas, 2011, s. 343; Giachetti, 2006, s. 2; Douka, Ziagkas, Zilidou, Loukovitis, & Tsiatsos, 2020, s. abstract). Yunan kültüründe kelimenin kökeni ayak sürtmek, kaydırmak anlamına gelmekte ve "*sirtaki*" adıyla bilinen görüngenü, popüler kültür çerçevesinde Yunan kültürünün bir kimlik işareti olarak tanınmaktadır. Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlüğü'ne (TDK) göre; Rumca kökenli olan sirta kelimesi, ayağın yere sürülerek veya yerde kaydırılarak oynanmasına dayalı, kadın erkek beraber icra edilen bir tür halk dansıdır. Aynı kaynaktan; kelimenin genellikle neşeli ve hareketli nağmeler içeren bir tür oyun havası anlamına geldiği bilgisi de yer almaktadır. Kıbrıs coğrafyasında da dans işlevi ile varlığını sürdürmeye devam eden sirta "*Mendil Oyunu*" olarak da bilinmekte; dansın Şehir Sirtosu, Aziziye Sirta, İskele Sirtosu, Suriye Sirtosu, Kına Sirtosu, Sirta Bir, Sirta İki, Sirta Üç ve Kozan Sirta türleri bulunmaktadır (Kanol, 2006, s. 49-53). Bunlara ek olarak, Makedon ve Bulgar halklarının tarafından da benimsenen sirta, dans ve müzik türü olarak güncelliğini korumaktadır.

Bölgede sirta örneğinde olduğu gibi kültürel geçirgenlik örnekleri, zeybek, çiftetelli, kasap havası dans ve müzikleri gibi pek çok folklorik unsurda da gözlenmektedir. Gelenek dairesinde kimi türlerin kabul görebilmesi, coğrafi yakınlığı açısından çeşitli sebeplerle etkileşim içerisinde giren ve farklı



kültürleri temsil eden toplumların kaçınılmaz ortaklıkları çerçevesinde kesişen müzik kodları ile mümkün olmuştur. Sirtonun halk bilgisi kökeni Balkanlar, Anadolu veya antik Yunan bölgelerinde arandığında, coğrafi yakınlık ve göçler sonucu kültürlerin ortak noktaları bağlamında yorumlanarak paylaşıldığı ve farklı gelenek çevrelerinde değişikliklere uğradığı görülmektedir. Söz konusu müzik olduğunda kültürel ortak noktalar; benzer dizgelerin kullanılması, ritim özelliklerinin benzeşmesi ve makamsal yapı ortaklıkları dâhilinde değerlendirilebilir. Bu minvalde sirto, toplumlararası değişim sonucunda Türk müzik kültüründe yaşam alanı kazanmış ve kendine has özelliklere bürünerek TSM geleneği repertuarında yerini almış ve özgün varlığını kazanmıştır.

Sirtoların TSM geleneği mensubu besteciler tarafından bestelenmeye başlandığı dönem, büyük ölçekte dünyanın, lokalde ise Osmanlı'nın 19. asırda birçok alanda yaşadığı hızlı bir değişimin izlerini taşımaktadır. Bu değişim süreci, kültürel uzantısında geleneksel müziklerin etkileşime daha açık hale gelmesini de içermektedir. Bilhassa her dönemin güncel müzik kültürünün merkezi olan ve bugün de yüksek nabzını koruyan İstanbul şehri, Bizans döneminde olduğu gibi Osmanlı döneminde ve Türkiye'nin değişim sürecinde bu özelliğini muhafaza etmiştir. Yüzyıllarca müzisyenleri kendine çeken bu şehirde faaliyet gösteren kimi icracılar burada yeni müzik türleri ve üslupları geliştirmişlerdir (Aksoy, 2016, s. 37). 19. asrın ikinci yarısında İstanbul'un Galata ve Pera semtlerinde Rum, Ermeni ve Yahudi asıllı vatandaşlar tarafından gece kulübü ve gazinolar kurulup işletilmeye başlanmıştır. Hem tüketici hem de destekleyici konumlarıyla işletilen bu icra mekanları, müziğin ticaretinde ve pratiklerinde önemli dinamikler olarak belirginleşmektedir. Dolayısıyla bu yüzyıl İstanbul eğlence endüstrisi de Türk müziğinin yabancı kaynaklı biçimler ile etkileşimleri bağlamında çok fazla temas noktası üretmiştir (Doğru, 2019, s. 2-32). Canlı müziğe de yer veren bu işletmelerde sirto ve longa gibi halk dansları kaynaklı türler İstanbul'daki piyasa müziği yoluyla yaygınlaşırken, şarkı, çiftetelli ve karşılama gibi türler de yirminci asrın çeşitli dönemlerinde Rum, Ermeni ve Yahudiler tarafından dünyanın çeşitli ülkelerine taşınmıştır. (Manuel, 1988, aktaran Tansuğ, 2019, s. 297). Osmanlı toplumunda eğlence repertuarının sergilendiği ve geleneksel eğlence kültürüne ait birçok türün rahatlıkla sergilenme olanağı sunduğu bu mekânlar arasında kahvehaneler, önemli bir icra mekânı özelliği göstermektedir. Bu dönemde kahvehanelerde yapılan müzikli programlar kültürel müzik dokusu üzerinde kayda değer bir etki alanı yaratmıştır. Özellikle Tanzimat'tan sonra; marş, polka, kanto gibi türler geleneksel programların içine serpiştirilerek icraya dahil edilmişlerdir (Birer, 2018, s. 77).

19. asır sonlarına doğru şehir eğlence müziğinde anonim longalar ve sirtolar fasıl müziği kültürünün bir parçası haline gelmiş, sonrasında fasıl müziği bestecileri tarafından longa ve sirto türleri bestelenmeye başlamıştır (Aksoy, 2016, s. 52). Belli bir makamdaki repertuar gurubunun icra edildiği geleneksel performans olan fasıla son eser olarak eklenen sirto, kaybettiği



dansa eşlik işlevinin yerine repertuarın tempo eksenindeki sıralanışı çerçevesinde yeni bir işleve sahip olmuştur.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın amacı, sirtoların Türk sanat geleneği mensupları tarafından benimsenerek örneklerinin yaratılmaya başlanmasından bugüne dek geçen süreçte, türün değişime uğrayan özelliklerini inceleyerek ortaya koymak, bununla birlikte türün tanımını güncellemektir. Diğer taraftan, türlerin yayılma süreçlerinin evrim süreçleriyle iç içe geçebildiğine yönelik tespitlerimiz, bu makalede temellendirilmeye çalışılmıştır. Yayılma ve evrim süreçlerinin birbirleriyle ilişkilendirilerek ele alınması gerekliliğinin altının çizilmesi, bir türün farklı gelenek çevrelerinde benimsenirken geçirdiği uyumlanma sürecine dikkat çekilmesi, sirto türünün tasnifi ve tanımı bakımından alandaki belirsizliklerin çözülmesine eklektik bir yaklaşımla katkı sunulması bakımından makale önem taşımaktadır.

Problem Cümlesi

Araştırmanın amacı doğrultusunda yanıtlanmaya çalışılan “Türk sanat müziği geleneği repertuarında yer alan sirtoların tür özelliklerinin, türün uyumlanarak değiştiği sürecin farklı dönemlerinde ortaya çıkan, yaygınlaşan, terk edilebilen veya tekrar kazanılabilen besteleme davranışlarıyla ilişkisi yapısal çerçevede nasıl çeşitlenmiştir?” soru cümlesi, problem cümlesini oluşturmaktadır.

Alt Problemler

Araştırmanın problem cümlesi doğrultusunda şekillenen alt problemleri aşağıdaki gibidir:

1. Sirto türünün yerelleşmesi sürecinde hangi özellikler muhafaza edilmiştir?
2. Sirto türünün iki asır içerisinde değişen/dönüşen yapısal özellikleri nelerdir?
3. Sirto türünde karşılaşılan değişim sürecinin herhangi bir döneminde yok olan özellikler farklı bir dönemde tekrar ortaya çıkmış mıdır?
4. Sirto türünün tanımında, değişme sürecinde çeşitlenen özelliklerin rolü ne olmalıdır?

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni TSM repertuarında yer alan sirto türünde bestelenmiş 110 sirtodur. Araştırmada, örnekleme yöntemi olarak amaçsal örnekleme kapsamında ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Amaçsal örnekleme, olası ve seçkisiz olmayan bir örnekleme yaklaşımıdır (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz, & Demirel, 2009, s. 89). Amaçsal örnekleme, pek çok durumda olgu ve olayların keşfedilmesinde ve açıklanmasında yararlı olur. Amaçsal örnekleme yöntemleri kapsamında yer alan ölçüt örnekleme yönteminde ise temel anlayış önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü



karşıl原因 bütün durumların çalışılmasıdır. Burada sözü edilen ölçüt veya ölçütler araştırmacı tarafından oluşturulabilir (Yıldırım & Şimşek, 2011, s. 107-112). Araştırma kapsamına alınan sirto repertuarı, Doğruöz (2020) tarafından gerçekleştirilen *Türk Sanat Müziği Geleneğinde Sirtolar* başlıklı araştırmanın örnekleminde yer alan verilerden hareketle oluşturulmuştur. Bu çerçevede araştırmanın örneklemini repertuar içerisinde yer alan bestecisi bilinen sirtolardan her besteciye ait bir sirto olmak üzere, toplamda 54 sirto oluşturmaktadır. Buna ek olarak, sirtoların TSM geleneğinde kendini göstermesinden bugüne değin yapısal ve biçimsel değişimlerini ortaya çıkarmak amacıyla dönemsel bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu bağlamda, bestecilerin doğum tarihleri göz önünde bulundurularak dört dönem belirlenmiş ve örneklem dâhilinde ölçüt olarak ele alınmıştır.

Bestecilerin doğum tarihlerine göre birinci dönem 1800-1850, ikinci dönem 1850-1900, üçüncü dönem 1900-1950 ve dördüncü dönem 1950-2000 yılları ile sınırlandırılmıştır. Araştırma çerçevesinde taranan arşivlerden ulaşılan bestecisi bilinen sirtolar, aşağıdaki tablolarda araştırma kapsamında belirlenen dönemlere göre listelenmiştir².

Tablo 1. Birinci Dönem (1800-1850) Bestecileri ve Sirtoları Tablosu

S. No.	Besteci	Yaşadığı Yıllar	Makam
1	Raşit Efendi	1820-1892	Eviç Hicaz*
2	Sebuh Efendi	1828-1894	Hicazkâr* Bayâtî Araban
3	Abdülaziz Han	1830-1876	Hicaz*
4	Notacı Emin Efendi	1845-1907	Hicaz Nihâvend Sûzinâk Uşşak*

Tablo 1’de birinci dönem içerisinde yer alan 4 bestecinin 9 sirtosu bulunduğu görülmektedir. Sirto besteciliği kapsamında erken dönem olarak adlandırılacak bu süreçte TSM geleneği mensupları tarafından bestelenmiş sirtoların bilinen ilk örnekleri görülmektedir.

Tablo 2. İkinci Dönem (1850-1900) Bestecileri ve Sirtoları Tablosu

S. No.	Besteci	Yaşadığı Yıllar	Makam
1	Santuri Edhem Efendi	1855-1926	Hicazkâr* Karcığâr Rast Sûzinâk
2	Kanuni Mehmed Bey	1859-1925	İsfahan* Neveser Sûzinâk
3	Zati Arca	1863-1951	Hicaz Rast*
4	Muallim İsmail Hakkı	1865-1927	Çargâh

² Araştırmanın örnekleminde alınan sirtolar, (*) işareti ile gösterilmiştir.



	Bey		Nikrîz*
			Rast
			Sûzinâk
5	Tanburi Cemil Bey	1873-1916	Hüseynî
			Nikrîz (1)*
			Nikrîz (2)
6	Udi Sami Bey	1876-1939	Sultânîyegâh*
7	Ahmet Mükerrer Akıncı	1885-1940	Acemaşîrân*
			Sûzidil
			Sûzinâk
8	Nuri Halil Poyraz	1885-1956	Hicazkâr*
9	Fehmi Tekçe	1888-1964	Çargâh*
10	Kadı Fuat Efendi	1890-1920	Hicazkâr*
11	Sedat Öztoprak	1890-1947	Çargâh*
			Nihâvend
			Nikrîz
12	Refik Fersan	1893-1965	Nikrîz*
			Sultânîyegâh
13	Sadi Işılây	1899-1969	Hicazkâr
			Sultânîyegâh*
14	Suat Özbaltan	1899-1972	Muhayyer*
			Sûzinâk

Tablo 2' te ikinci dönem içerisinde yer alan 14 bestecinin 32 sirtosu bulunduğu görülmektedir. Araştırma kapsamında ikinci dönem olarak sınıflandırılan 1850-1900 yılları arasında sirto besteci ve bestelerinin sayısında dikkat çekici bir artış görülmektedir.

Tablo 3. Üçüncü Dönem (1900-1950) Bestecileri ve Sirtoları Tablosu

S. No.	Besteci	Yaşadığı Yıllar	Makam
1	Cevdet Çağla	1900-1988	Sultânîyegâh*
2	Yesârî Asım Arsoy	1900-1992	Nihâvend*
3	Mesut Cemil Tel	1902-1963	Şehnaz*
4	Süleyman Erguner	1902-1953	Uzzâl*
5	Ekrem Karadeniz	1904-1981	Necid Hüseyinî*
6	Neveser Kökdeş	1904-1962	Neveser
			Nikrîz*
			Zâvil
7	Reşat Aysu	1910-1999	Sultânîyegâh*
8	Ali Duyarlar	1912-1981	Sultânîyegâh*
9	Hasan Özçivi	1925-1986	Nihâvend*
10	Necdet Varol	1925- Yaşıyor	Karcığâr*
11	Arif Sami Toker	1926-1997	Hicazkâr
			Nihâvend*
			Nikrîz
12	Turhan Yalçın	1926- 1998	Hicaz
			Hüseynî*



Türk Sanat Müziği Geleneğinde Sırto Türü ve Türün Yapısal Değişim Çizgisi

			Karcığar
			Mâhur
			Rast
			Sabâ
			Sûzinâk
13	Akın Özkan	1934-2007	Evc-i Şevk Nikrîz*
14	Aslan Hepgür	1934-2001	Nihâvend*
15	Suphi İdrisoğlu	1936- Yaşıyor	Rast*
16	Aydın Oran	1937-2018	Hisarbûselik*
17	Cinuçen Tanrıkorur	1938-2000	Ferahnümâ*
			Hicaz
			Hicazkâr
			Kürdilihicazkâr
			Muhayyerkürdî
			Nişâburek
			Rast
18	İsmail Demirkıran	1940-2000	Nikrîz Rast Segâh* Sultânîyegâh
19	İlgün Soysev	1942- Yaşıyor	Uşşak*
20	Reyhan Karataş	1945-2002	Hicazkâr Karcığar Şedarabân*
21	Vefik Ataç	1948-1999	Nihâvend*
22	Hüsnü Özkartal ³	?	Hicaz* Nikrîz

Tablo 3'te üçüncü dönemde 22 bestecinin 45 sirtosu bulunduğu görülmektedir. Bu dönemde yer alan beste ve bestecilerin sayısının ilk iki döneme göre arttığı görülmektedir.

Tablo 4. Dördüncü Dönem (1950-2000) Bestecileri ve Sirtoları Tablosu

S. No.	Besteci	Yaşadığı Yıllar	Makam
1	Hasan Soysal	1950- Yaşıyor	Acemkürdî*
2	Necip Gülses	1952- Yaşıyor	Muhayyer Pençgâh Uşşak*
3	Hüsnü Üstün	1956- Yaşıyor	Nişâburek

³ Hüsnü Özkartal'ın doğum tarihine ulaşamamıştır. Bununla birlikte bestecinin yayınladığı plak kayıtlarının yılları göz önünde bulundurularak besteci dördüncü döneme dâhil edilmiştir.



S. No.	Besteci	Yaşadığı Yıllar	Makam
			Uşşak*
4	Güldeniz Ekmen	1958- Yaşiyor	Evcara*
5	Hasan Esen	1958- Yaşiyor	Eviç*
6	Selahattin Eyyubi Işıksal	1957- Yaşiyor	Karcığar*
7	Ahmet Hamdi Erdoğan	1958- Yaşiyor	Sultânîyegâh*
8	Özdemir Hafızoğlu	1959- Yaşiyor	Hicazkâr*
9	Göksel Baktagir	1966- Yaşiyor	Kürdîlihicazkâr Müstear Nihâvend / 1 Nihâvend / 2 Rast Sabâ* Sultânîyegâh Sûzinâk
10	Gülçin Yahya Kaçar	1966- Yaşiyor	Gülizâr*
11	Deniz Gökteş	1967- Yaşiyor	Nihâvend*
12	Talat Er	1968- Yaşiyor	Mâhur*
13	Ali Fuat Aydın	1973- Yaşiyor	Nikrîz*
14	Funda Süyür	1979- Yaşiyor	Hicazkâr*

Tablo 4'te dördüncü dönemde yer alan 14 bestecinin 24 sirtosu bulunduğu görülmektedir. Günümüzü de kapsayan bu dönemdeki besteciler tarafından yeni bestelerin yapılması mümkündür. Buna bağlı olarak dönemdeki sirto sayısının artabileceği öngörülmektedir.

Sınırlılıklar

Araştırma evreninde yer alan 110 sirtodan 54'ü, amaçsal örnekleme kapsamında -olasılı ve seçkisiz olmayan- bir şekilde her besteciden birer örnek alınarak inceleme sınırlandırılmıştır.

Ayrıca, türün değişimini sistematik olarak ortaya koyma amacıyla, sirtoların yaklaşık iki asırdır besteleniyor olması göz önünde bulundurularak, dört evre belirlenmiştir. Bu doğrultuda 1800-1850 yılları arasında doğan bestecilerin sirto verileri birinci dönem, 1850-1900 yılları arasında doğan bestecilerin sirto verileri ikinci dönem, 1900-1950 yılları arasında doğan bestecilerin sirto verileri üçüncü dönem ve 1950-2000 yılları arasında doğmuş olan bestecilerin sirto verileri ise dördüncü dönem olarak değerlendirilmiştir.

Bunlara ek olarak; bu çalışmada incelenen sirtolar, biçim özellikleri, ritim özellikleri, yapısal simetri özellikleri ve makama bağlı işitsel etki değiştirici unsurlar odaklarında değerlendirilmiştir.



Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırma kapsamına alınan sirtö repertuarı, nitel çerçevede doküman incelemesi yöntemi ile incelenmiş ve sonuçlar nicel çerçevede sayısal olarak grafikler halinde sunulmuştur. Doküman incelemesi araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Bu materyallerin analizi, belirli bir çerçevede birbiri ile ilişkilendirilerek ilgili kültüre ilişkin bütüncül bir resim elde etmeyi sağlar (Yıldırım & Şimşek, 2011, s. 187). Bununla birlikte; araştırmada sirtoları belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek, düzenlemek ve dönemlerine göre sınıflandırabilmek amacıyla örneklem seçilmiş, kategoriler geliştirilmiş, analiz birimi saptanmış ve bu birimler sayısallaştırılmıştır. (Bailey, 1982, aktaran Yıldırım & Şimşek, 2011, s. 197). Sirtoların tür özellikleri ve bu özelliklerin değişmesi, ağırlıklı şekilde işlevsel kuram çerçevesinde açıklanmış ve ortaya çıkan çeşitlenmeler; köken ve değişim bileşenlerine başvurularak anlaşılandırılmıştır. Bağlam unsurları olarak genelleyebileceğimiz bu hususların sirtoların yapısal özelliklerindeki yansımaları bağlam merkezli bir yaklaşımla tartışılmıştır.

Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Araştırmanın verileri Doğruöz (2020) tarafından gerçekleştirilen *Türk Sanat Müziği Geleneğinde Sirtolar* tezinden alınmıştır. Araştırma verilerini analiz etmek amacıyla, SPSS (sürüm 22,0) kullanılarak sirtoların yapısal ve biçimsel özelliklerine dair veriler grafikler halinde sunulmuştur. Bu kapsamda grafikler; sirtoların biçim özelliklerine ilişkin veri analizleri (biçim kurguları, bölüm özellikleri, haneli tasarım özelliği, cümle sayıları), sirtoların ritim özelliklerine ilişkin veri analizleri (usül, düzum), sirtoların yapısal simetri özelliklerine ilişkin veri analizleri (cümle ölçü sayıları, çatal cümle, çatal cümlecik), sirtoların makama bağlı işitsel etki değiştiricilerine ilişkin veri analizleri (geçki, çeşni) başlıkları altında detaylandırılmıştır. Türün TSM geleneğinde uğradığı değişimin açıklanması çerçevesinde, özellikle eser hacmi (uzunluğu), düzum ve usül bağlamlarında değişen/yok olan/tekrar ortaya çıkan özellikler tespit edilmiştir.

Kavramsal Çerçeve

Biçim özellikleri, türleri belirleyen unsurlar olarak karşımıza çıkabilmektedir. Buna bağlı olarak; araştırmada, sirtö türünü belirleyen unsurlardan birinin biçim olup olmadığının tartışılması amacıyla örnekleme yer alan eserlerin tasarımlarına ilişkin kurgular tespit edilmiştir. Bulgular aktarılırken; *kavuştaklı* (her bölüm ya da bölmeden sonra aynı müzik ifadesinin tekrarlandığı biçim tasarımı), *dönüşümlü* (eserin sonunda daha önce seslendirilmiş olan bir müzik ifadesinin yer aldığı biçim tasarımı) ve *sırasal* (tüm bölüm ya da bölmelerin arka arkaya sıralanması suretiyle eserin tamamlandığı biçim tasarımı) (Akdoğu, 1996, s. 75) terimleri tasnif için kullanılmıştır.



Eserlerin kısımlarını, farklı seviyelerde gerçekleşen işitsel değiştiriciler birbirinden ayırabilmektedir. Bu işitsel değiştiricileri etkilerinin yoğunluğuna göre *majör* ve *minör işitsel etki değiştiriciler* olarak ayırmak mümkündür. Majör işitsel etki değiştiriciler, makam değişimi (makam geçkisi) ve usûl değişimi (usûl geçkisi) olarak karşımıza çıkarken, minör işitsel etki değiştiriciler ise başka bir makamdan çeşni ödünçleme, makamın farklı bir perde bölgesine geçiş, önemlendirilen perdelerin değiştirilmesi, çalgılamanın değiştirilmesi, tempo ve düzüm değişiklikleri olarak belirginleşmektedir. Majör işitsel etki değiştiriciler ile ayrılmış kısımların nitelenmesi için için *bölüm*, minör işitsel etki değiştiriciler ayrılmış kısımların nitelenmesi içinse Akdoğu (1996, s. 124) tarafından da kullanılmakta olan *bölme* terimleri araştırmada tercih edilmiştir.

Eserlerin göreceli uzunluk veya kısalıkları, yine türlerin tarifinde başvurulabilen kıstaslardır. Araştırmada, türlerin fasıl gibi performanslar çerçevesinde, içinde yer aldığı repertuvar grubu evreninde kapladığı alanı da vurgulayabilmek adına *hacim* terimi kullanılmıştır. Hacim, cümle sayısı, usûlün uzunluğu ve tempo bileşenleriyle ilişkilidir. Buna bağlı olarak, makalede cümle sayıları ve usûl bileşenleri üzerinde durulmuştur. Yine hacmi teşkil eden cümlelerin ifade çeşitliliği, ölçü bakımından uzunlukları, bu uzunlukların aynı eserde yer alan diğer müzik ifadelerinin uzunlukları ile karşılaştırılması yapılmıştır. Ölçü (usûl devri) bakımından müzik ifadelerinin uzunluklarının birbiriyle eşit ya da farklı tasarlanması bir üslûp özelliği olarak değerlendirilerek, *yapısal simetri* başlığı altında ele alınmıştır. Ayrıca sirtoların yapısal simetri özelliklerine ilişkin cümle ve cümleciklerle oluşan müzik ifadesi çeşitliliği incelenirken kullanılan *çatal* terimi (Akdoğu, 1996, s. 22) ile bir müzik ifadesini oluşturan yapı taşlarına yeni seslerin eklenmesi suretiyle ifadenin genişletilmesi, seslerin elenmesi suretiyle daraltılması ve ses sürelerinin değiştirilmesiyle çeşitlenmesi kastedilmektedir.

Araştırmada sirtoların ritim özellikleri kapsamında düzüm özellikleri incelenirken karşılaşılan örnekler; Tip 1, Tip 2, Tip 3 ve Tip 4 ifadeleri ile tasnif edilmiştir.

Tip 1, sirtoların kökenindeki çıkış sebebi olan dans işlevinin figürleri ile ilişkili olduğu düşünülen, müzik ölçüsündeki ilk sekizliğin vurgulanması uygulamasıyla meydana gelen düzümdür.



Şekil 1: Tip 1 Düzümü.

Tip 2 ise, usûl darblarına sade bir uyum gösteren temel tartım kalıbını ifade etmektedir.



Şekil 2: Tip 2 Düzümü.



Eserde birden fazla düzüm tarzı bir arada bulunuyorsa, Tip 3 etiketlemesi yapılmıştır. Tip 4 ise, kendi arasında ortak özellik göstermeyen, ayrıca türün özelliklerini belirleme açısından anlamlı yoğunluklarla kümelenmeyen çeşitli tartım kalıpları ile bestelenmiş sirto düzümlerini ifade etmektedir.

Sirtoların Yapı Özelliklerinin Değişim Çizgisine İlişkin Bulgular

Makalenin bu kısmında, Doğruöz (2020) tarafından sirtolara dair yapılan araştırmada elde edilen yapısal çözümleme verileri; biçim özellikleri, ritim özellikleri, yapısal simetri özellikleri ve makama bağlı işitsel etki değiştiriciler çerçevelerinde değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, bulgular grafik görselleri ile sunulmuştur. Buna göre, sirtoların biçim özellikleri çerçevesinde; biçim kurguları, bölüm özellikleri, cümle sayıları ve hane özellikleri değerlendirilmiştir. Sirtoların ritim özellikleri çerçevesinde ise; usûl özellikleri ve düzüm bileşeni değerlendirilmiştir. Sirtoların yapısal simetri özellikleri ise; cümle ölçü sayıları, çatal cümle tasarımı, çatal cümlecik tasarımları kapsamında ele alınmıştır. Ayrıca, sirtoların makamsal özellikleri başlığında makam geçkileri ve ödünçlenen/değişen çeşni unsurları yer almaktadır.

Sirtoların Biçim Özelliklerine İlişkin Veri Analizleri

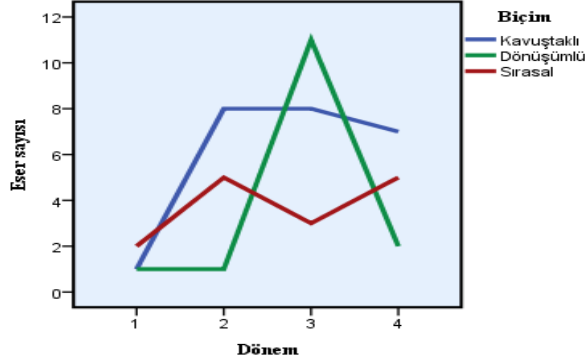
Sirtoların biçim özellikleri açıklanırken biçim kurgusu, bölüm özellikleri, hane bölmeleriyle tasarlanma ve cümle sayısı hususları üzerinde durulmuş ve bulgular grafikler halinde sunulmuştur.

Biçim Kurgularına İlişkin Veri Analizleri

Biçim kurgusu değerlendirmelerinde, sirtonun TSM geleneğindeki peşrev ve saz semâî türlerine göre küçük hacimli bir tür olması sebebiyle cümle ölçeğinde bestecilerin müzik ifadelerini birbiri ile nasıl ilişkilendirdiği, bu ifadeleri hangi noktalarda boğumladığı, başka bir deyişle tasarımda kullandığı anlamlı en küçük ifadenin belirlenmesi yaklaşımı tercih edilmiştir. Buna bağlı olarak, bestecilerin müzik ifadelerini tasarlarken genellikle cümlecikleri işlediği tespit edilmiştir. Bu tespit aynı zamanda sirto türünün günümüze kadar olan örneklerinde karşılaşılan bir besteleme üslûbuna işaret etmektedir. Bu üslûp özelliği doğrultusunda, cümlelerin tek bölümlü eserlerde dahi kavuştaklı, dönüşümlü ve sırasal biçim kurgularını karşımıza çıkaran birimler olması dikkat çekmiştir. Bu ölçekte yapılan çözümlemede, kavuştaklı tasarımlar daha çok hanelerle inşa edilen sirtolarda tespit edilmiştir. Dönüşümlü tasarımlarda, eseri oluşturan müzik ifadelerinin tamamlanmasından sonra bestecinin ya da aktarım sürecinde eseri yeniden yaratan icracının estetik tercihlerine bağlı olarak belirlediği kısım ile eser bitirilmiştir. Sırasal tasarımda, sirtonun cümleleri arka arkaya icra edilerek eser sonlandırılmıştır. Bununla birlikte sirto icralarında biçim kurgusu fark etmeksizin usûle bağlı taksim bölmeler arasında ya da en sonda yer almakta, taksime usûllü dem figürleri ile eşlik edilmekte, taksim



sonunda eserin seçilen bir müzik ifadesine dönülerek sirtoların ikinci kez tekrar edilmekte ve bu tekrarda tempo çabuklaşmaktadır.

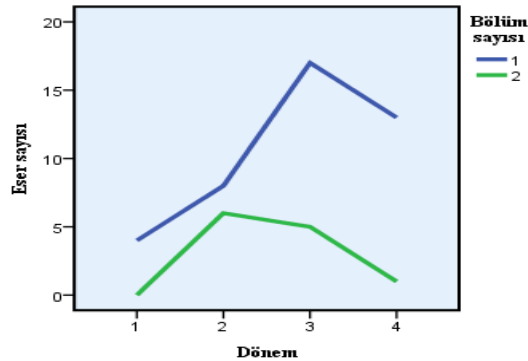


Grafik 1. Sirtoların biçim kurgularına ilişkin analiz sonuçları grafiği.

Grafik 1’de yer alan verilere göre biçim tasarımı tipi oranlarının art zamanlı olarak farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. İlk dönemde kavuştaklı biçim kurgusu ile yaratılan sirtolar nadirken, takip eden dönemlerde bu tasarım şekli giderek öne çıkmıştır. Dönüşümlü biçim kurgusu ise, besteciler tarafından en fazla üçüncü dönemde rağbet görmüş, son dönemde ise ilk iki dönem eğilimine dönülerek daha nadir kullanılmıştır. Sırsal olarak kurgulanan sirtolar, yoğunluk bakımından ilk dönemden itibaren görülse de dönemler arasındaki farklar araştırma sonucu açısından anlamlı değildir. Kavuştaklı biçim kurgusunun haneli tasarımlarla ilişkili olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu tip TSM geleneğindeki prototiplerde ortaya çıkmış ve süreç boyunca giderek yaygınlaşmıştır. Bu durum, ilerleyen dönemlerde eser bütünlüğünün sağlanmasında, müzik ifadelerinin tekrarlanması tekniğinin giderek artan rolüne işaret etmektedir.

Bölüm Sayılarına İlişkin Veri Analizleri

Sirtoların hacimlerinin genişlemesiyle bölüm sayılarının artması arasında doğrudan bir ilişki vardır.



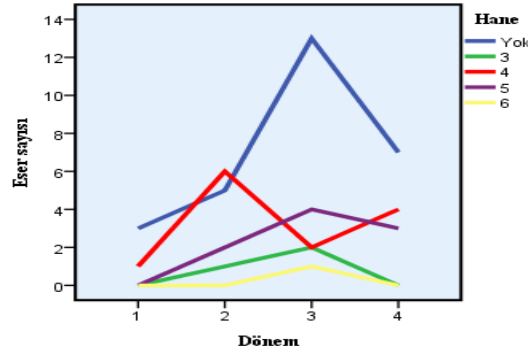
Grafik 2. Sirtoların bölüm sayılarına ilişkin analiz sonuçları grafiği.



Grafik 2 incelendiğinde, TSM sirtö prototiplerinin tamamının tek bölümlü inşa edildiği görölmektedir. İkinci dönemde iki bölümlü inşa şeklinin sıkça tercih edildiği, ikinci ve dördüncü dönemlerde ise bu tutumun seyredildiği belirlenmiştir. Dolayısıyla, birinci dönemde tek bölümlü inşa şeklinin belirleyici bir özellik olduğu, daha sonraki dönemlerde ise bölüm sayısının ikiye çıkarak çeşitlendiği görölmektedir. Tüm dönemlerdeki sirtö örnekleri göz önüne alındığında, tek bölümlü inşa şeklinin yoğun kullanımı ile karşılaşılması, bu özelliğin günümüz itibariyle türü belirleyen unsurlar arasında sayılabileceğini göstermektedir.

Haneli Tasarımlara İlişkin Veri Analizleri

Sirtoların biçim özelliklerinde dikkat çeken hususlardan biri haneli tasarımlardır. TSM geleneğinde haneli sirtoların varlığı, sirtö bestecilerinin peşrev, saz semaî gibi türlerde yer alan haneli besteleme davranışına öykünmesi olarak görülebilir. Bu durumda, sirtö türünün yerleşmesi sürecinde, besteciler tarafından daha eski ve estetik bakımdan gelenek mensupları arasında kabul gören bir tekniğin uyumlama işleviyle kullanıldığını söylemek mümkündür. Bu çerçevede, fasıl performansında sirtoların saz semainin alternatifi olarak rol üstlenebilmesi, bu benzeşme ile aynı düzlemde gerçekleşmiş görünmektedir.



Grafik 3. Haneli tasarıma ilişkin analiz sonuçları grafiği.

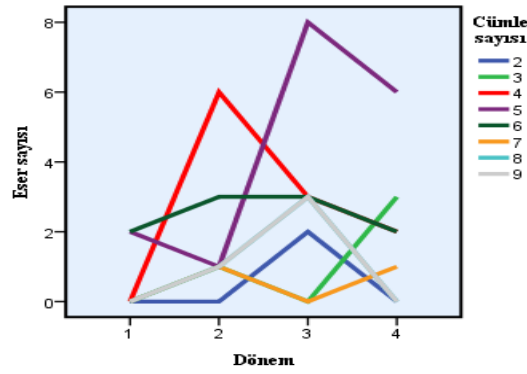
Grafik 3'te yer alan verilere göre; araştırma kapsamında incelenen eserlerde hanesiz tasarımların çoğunlukla diğer tiplerin önüne çıktığı belirlenmiştir. Hanelilerle bestelenen sirtoların ise, genellikle 4 haneli tasarlandığı görölmektedir. İlk dönemde hanesiz veya 4 haneli örneklerine rastlanan sirtoların hane sayılarının dönemler boyunca çeşitlendiği, son dönemde bu çeşitlenmelerin azaldığı belirlenmiştir. Dolayısıyla, hane bölmeleriyle besteleme davranışının sirtolarda görölmesine rağmen, türün köken özelliğini çağrıştıran hanesiz tasarımların her dönemde baskın olduğu dikkat çekmektedir.

Cümle Sayılarına İlişkin Veri Analizleri

Araştırmada sirtoların biçim özellikleri çerçevesinde eserlerin hacmi ile ilgili olarak incelenen bir diğer husus, sirtö bestelerini oluşturan ifadelerin



uzunluğu üzerinde etkili olan cümlelerin sayılarıdır. Eserlerde yer alan cümlelerin sayısının eser hacmiyle ilişkisi, aynı zamanda usûl devrinin uzunluğu ve besteleme tekniğiyle ilişkilidir. Usûl devri uzadıkça müzik cümlesinin de uzaması, beklenebilecek bir durumdur. Buna karşın, bir müzik cümlesinin görece bir büyük usûl devrinde tamamlanması gerektiğine dair bir ilişki elimizde bulunmamaktadır. Dolayısıyla, bu ilişkinin daha çok besteleme tekniği ile bağlantılı olduğu düşünmek gerekmektedir. Besteleme tekniklerinin türler bağlamında özelleşmesinin araştırılması adına cümle sayılarının, usûllerle ilişkilendirilerek değerlendirilmesi uygun olacaktır. Araştırma kapsamına alınmış bestecisi bilinen 54 sirtoyu oluşturan cümle sayıları incelenmiş, 2 ila 9 arasında değişen cümle sayıları tespit edilmiştir.



Grafik 4. Sirtoların cümle sayılarına ilişkin analiz sonuçları grafiği.

Grafik 4'te yer alan verilere göre ilk dönemde sadece 5 ve 6 cümleden oluşan sirtoların bulunduğu görülmektedir. İkinci dönemde ise bu durum oldukça çeşitlenerek 3, 4, 5, 6, 7 ve 9 cümleli sirtolar belirginleşmiş, bu çeşitlenmelerin çoğunluğunu 4 cümleli sirtolar oluşturmuştur. Üçüncü dönemde bu çeşitlilik devam etmiş 3 yerine 2, 7 yerine 8 cümleli sirtolar ortaya çıkmış, yoğunluk 5 cümleden oluşan sirtolarda belirginleşmiştir. Son süreç olan dördüncü dönemde ikinci ve üçüncü dönemlerdeki çeşitlilik azalmıştır. Dördüncü dönemde 3, 4, 5, 6 ve 7 cümleden oluşan sirtolar görülmeyle beraber bu periyotta 5 cümleden oluşan sirtolar çoğunluğu oluşturmaktadır.

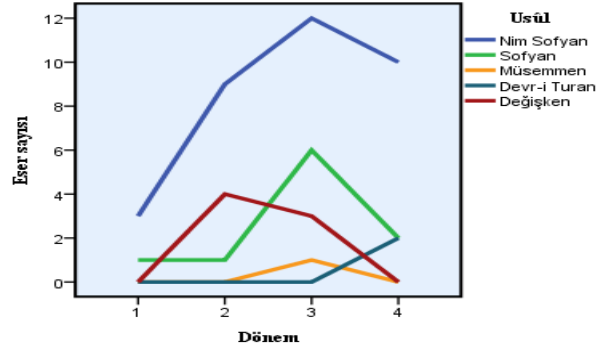
Sirtoların Ritim Özelliklerine İlişkin Veri Analizleri

Sirtoların ritim özellikleri çerçevesinde araştırma kapsamında değerlendirilen iki husus, usûl ve düzüm özellikleridir.

Usûl Özelliklerine İlişkin Veri Analizleri

TSM geleneğinde birçok tür diğer türlerden usûl özellikleriyle ayrılmaktadır. Bu çerçevede, sirtoların usûl özellikleri değerlendirilerek çeşitlenmeler ve yoğunlaşmalar ortaya konmuştur.



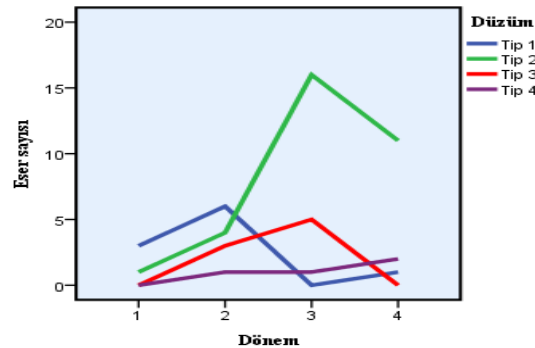


Grafik 5. Sirtoların usüllerine ilişkin analiz sonuçları grafiği.

Grafik 5 incelendiğinde, sirtö türünün dört dönemde de çoğunlukla nim sofyan usülünde bestelenmiştir. Sofyan usülünün tüm dönemler boyunca değişen oranlarda kullanıldığı ve en çok üçüncü dönemde belirginleştiiği saptanmıştır. Müsemmen usülünde bestelenmiş sirtolar, ikinci ve üçüncü dönemlerde düşük oranlarla varlık göstermiş, son dönemde terk edilmiştir. Devr-i turan usülünde bestelenen sirtoların ilk üç dönemde görülmediği, son dönemde besteciler tarafından nadiren kullanıldığı belirlenmiştir. İkinci dönemde belirginleşen usül geçkili (değişken) eserler ise, üçüncü dönemde de varlık göstermiş, son dönemde kaybolmuş ve ilk dönem eğilimlerine dönülmüştür.

Düzüm Tiplerine İlişkin Veri Analizleri

Bu çalışmada sirtoların düzum özellikleri incelenirken karşılaşılan örnekler Tip 1, Tip 2, Tip 3 ve Tip 4 olarak tasnif edilmiştir. Tip 1, sirtoların kökenindeki dans işlevinin figürlerine uygun olarak kurgulanan müziğin ölçülerindeki ilk sekizliğin vurgulandığı düzumdür. Tip 2 ise usül darblarına sade bir uyum göstermektedir. Eserde birden fazla düzum tarzı bir arada bulunuyorsa Tip 3 işaretlemesi yapılmıştır. Tip 4, bu üç tip dışında kalan ve aralarında ortak özellik bulunmayan, ayrıca türün özelliklerini belirleme açısından anlamlı kümelenelemelere sahip olmayan çeşitli düzum tiplerini ifade etmektedir. Akdoğu (1996, s. 311)'nin sirtö tanımlamasında türün ayırt edici özelliği olarak bahsetmiş olduğu düzum, Tip 1 düzumüdür.



Grafik 6. Sirtoların düzum tiplerine ilişkin analiz sonuçları grafiği.



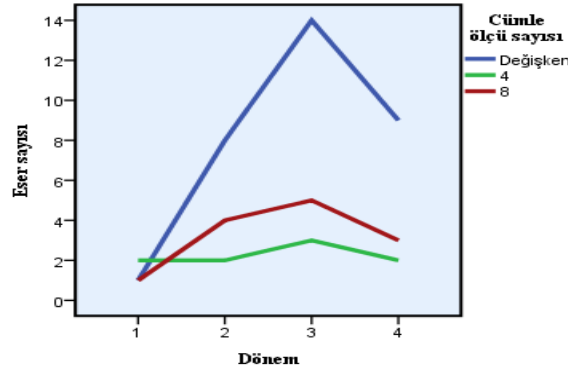
Düzüm tiplerinin dönemlere dağılımında, Tip 1 düzümünün ilk periyottaki yoğun kullanımı dikkat çekmektedir. Dolayısıyla, ilk dönemde türün kökenine bağlı olan ritim özelliğini koruduğu söylenebilir. Tip 1 düzümünün kullanım sıklığı bir miktar azalmakla birlikte ikinci dönemde de sürmüştür. Bununla birlikte, sirtolarda minör işitsel etki değiştirici kullanımına bağlı olarak şekillenen Tip 3 düzümü de aynı dönemde belirmiştir. Bu dönemde Tip 4 düzümü örneklerine de rastlanmaktadır. Üçüncü dönem bestecileri, büyük oranda usûl darblarına sade bir uyum gösteren sirto düzümünü benimsemişlerdir. Dikkat çekici olan, bu dönemde Tip 1 düzümü ile karşılaşılmasıdır. Dördüncü dönemde ise, en çok Tip 2 düzümü kullanılmıştır. Yine dördüncü dönemde köken işlevi ile şekillendiği kuvvetle muhtemel Tip 1 düzümü, nadir bir görünüme bürünmüştür. Tip 4'ün kullanımı, görece az kullanılsa da varlığını bu dönemde sürdürmüştür.

Sirtoların Yapısal Simetri Özelliklerine İlişkin Veri Analizleri

Araştırma çerçevesinde ele alınan hususlardan biri, sirto bestecilerinin yaratma davranışlarında simetriyi nasıl tasarladıkları olmuştur. Bu hususlar; müzik ifadelerini oluşturan ölçü sayıları, çatal cümle ve çatal cümlecikler odaklarında ele alınmıştır.

Ölçü Sayılarına İlişkin Veri Analizleri

Sirtoların yapısal simetri özelliklerine ilişkin olarak bu çalışmada, 54 sirtoda yer alan cümlelerin ölçü sayıları incelenmiştir. Bu unsur, cümlelerin ölçü sayılarındaki eşitlik ve farklılık bakımlarından değerlendirilmiştir.



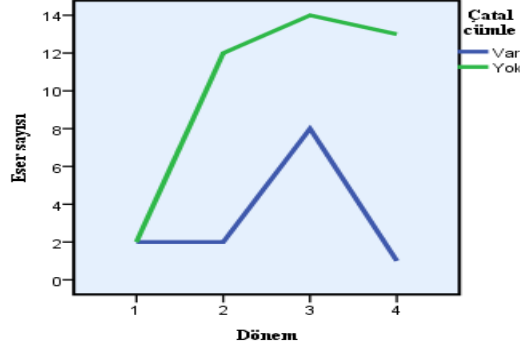
Grafik 7. Cümle ölçü sayılarına ilişkin analiz sonuçları grafiği.

Grafik 7 incelendiğinde, sirtoların birinci dönemde çoğunlukla dörder ölçülü cümleler ile kurgulandığı, yani birbirine eşit uzunlukta müzik ifadeleriyle tasarlandığı görülmektedir. Diğer dönemlerde ise, farklı sayıda ölçü içeren asimetrik müzik ifadelerine dayanan sirtolar çoğunluktadır. Sirto bestelerinde ilk dönemde simetrik inşa tarzının tercih edilmesi, süreç içerisinde bu tercihin asimetrik inşa tarzına yönelim suretiyle değişmesi dikkat çekmektedir. Bu durumun, erken dönem sirto bestelerinin terk edilen dansa eşlik işlevinin izleriyle ilgili olması muhtemeldir.



Çatal Cümlelere İlişkin Veri Analizleri

Simetriyi sağlayan unsurlar bağlamında değerlendirilen bir diğer yaratma özelliği, müzik ifadelerinin sürekliliğini sağlamak amacıyla çatal cümlelerin kullanılmasıdır. Bu inşa tarzı, eserlerde daha önce seslendirilen müzik ifadelerini hatırlatan bir duyum sağlayarak bütünlüğe katkı sunmaktadır.

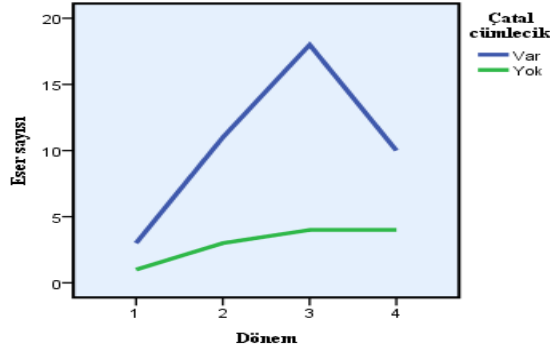


Grafik 8. Çatal cümlelere ilişkin analiz sonuçları grafiği.

Grafik 8'de yer alan verilerde görüldüğü üzere, sirto tasarımlarında çatal cümle oluşturma tekniği sık kullanılmamıştır. Bununla birlikte, ikinci ve üçüncü dönemlerde kendini gösteren bu tekniğin son dönemde kaybolduğu ve erken dönem eğilimlerine dönüldüğü saptanmıştır. Erken dönem yaratılarında izleri görülen dansa eşlik işlevinin henüz etkisini yitirmemesi bu durumun sebebi olarak görülebilir.

Çatal Cümleciklere İlişkin Veri Analizleri

Çatal cümlecik oluşturma, müzik ifadelerinin bütünlüğünün sağlanması amacıyla kullanılan diğer bir besteleme tekniği olarak karşımıza çıkmıştır.



Grafik 9. Çatal cümleciklere ilişkin analiz sonuçları grafiği.

Grafik 9'da yer alan veriler incelendiğinde, bestecilerin sirto tasarımlarında çatal cümlecik oluşturma tekniğine her dönemde sıkça başvurdukları görülmektedir. Bununla birlikte, nadiren bu tekniğe hiç başvurmayan besteciler de bulunmaktadır. Dolayısıyla, sirto türünün görece küçük hacimli olması, yaratma davranışında tekrarlanan yapıların çatal cümle



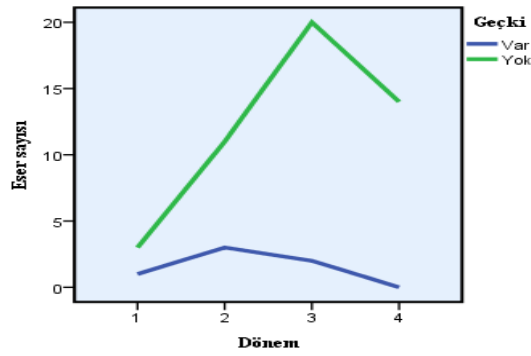
ölçeğinde değil de çatal cümlecik ölçeğinde yani, daha küçük bir ölçekte belirginleştiğini göstermektedir.

Makama Bağlı İşitsel Etki Değiştiricilere İlişkin Veri Analizleri

Araştırma kapsamında sirtoların makamsal incelemeleri, geçki ve çeşni unsurları göz önünde bulundurularak anlaşılmıştır.

Majör İşitsel Etki Değiştirici Olarak Geçki Kullanımına İlişkin Veri Analizleri

Yaratma davranışlarında makamsal geçki unsuru, gelenek mensupları tarafından özellikle uzun soluklu türlerde kullanılmakta ve eserlerde majör bir işitsel farklılığın ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

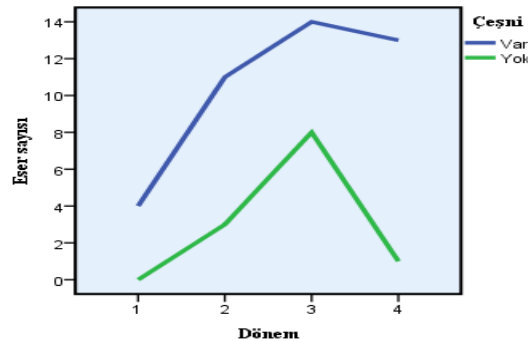


Grafik 10. Geçki kullanımına ilişkin analiz sonuçları grafiği.

Dönemler göz önüne alınarak yapılan analizin sonuçlarında çoğunlukla makam geçkilerinin çok kullanılmadığı saptanmıştır. Son dönemde, araştırma kapsamına alınan sirtolarda makam geçkisine rastlanmamıştır. Dolayısıyla, sirtoların küçük hacimli bir tür olmasının makama bağlı majör işitsel etki değiştirici kullanımını kısıtladığı söylenebilir.

Minör İşitsel Etki Değiştirici Olarak Çeşni Geçişleri ve Ödünçlemesi Kullanımına İlişkin Veri Analizleri

Bu başlıkta araştırma kapsamında incelenen sirtolarda çeşni geçişleri ve ödünçlemeleri birlikte ele alınmıştır.



Grafik 11. Çeşni geçişleri ve ödünçlemelerine ilişkin analiz sonuçları grafiği.



Grafik 11 incelendiğinde, tüm dönemlerde çeşni geçişi ve ödünçlemesi suretiyle işitsel değiştirici yaratma tekniğinin baskın bir şekilde kullanıldığı dikkati çekmektedir. Dolayısıyla, sirtolarda bu tekniğin kullanımı, türü belirleyen bir özellik olarak öne çıkmıştır. Başka bir deyişle, besteciler sirtö yaratılarında makama bağlı minör işitsel etki değiştirici oluşturmayı tercih etmişlerdir.

Sonuç

Makale sonucunda; yayılma kuramının önermelerini doğrular bir şekilde, sirtö türünün Anadolu, Kıbrıs Adası, Yunanistan ve Balkan coğrafyasında doğan bir tür olduğu, bu coğrafyada yaşayan toplumların değinimi ile çeşitlenerek farklı kültürlerde yer edindiği sonucuna ulaşılmıştır. Sirtö türünün kendine yer bulduğu kültürler çerçevesinde bağlam koşullarına bağlı olarak değiştigi ve yerel isimler alabildiği görülmektedir. Bu bağlamda, tür farklı çevre ve dönemlerde dansa eşlik gibi işlev özelliklerini yitirmiş, yeni yapı özellikleri kazanmış ve belli dönemlerde terk edilen özellikler tekrar canlanmıştır. Bu durum, yayılma, değinim ve değişim süreçlerinin müzik türlerinde eş ya da art zamanlı süreçlerde gerçekleşebildiğine işaret etmektedir.

Sirtö türünün coğrafi yakınlık, göçler gibi toplum değinimleri yoluyla kültürlerarası dolaşıma girerek müzikal ortaklıklar çerçevesinde benimsendiği kültürlerin özellikleri ile değişerek çeşitlendiği görülmektedir. Sirtö türü halk dansları kökenli olduğundan, bu dansa hora, sirtaki veya kasap havası gibi değişik kültürleri temsil eden kökenler de atfedilmiştir. Dans ve müzik gibi halk kültürlerinin milli sınırlar ile ayrıştırılmayacağı noktasından hareketle, bahsi geçen ortaklıklar çerçevesinden bakıldığında sirtö, varyantların bileşen coğrafya ve kültür dairelerinde yer alan bir müzik ve dans türü olarak belirginleşmektedir. Bu minvalde, sirtoların toplumlar arası değinim sonucunda paylaşıldığı ve kendine has işlev ve yapı özellikleriyle TSM geleneği mensubu besteciler tarafından yerelleştirilerek özgünlük kazandığı sonucuna varılmıştır.

Araştırmanın problem ve alt problem cümleleri doğrultusunda TSM repertuarında yer alan sirtö türünün tanımı çerçevesinde türün güncel yapısal özellikleri, süreç boyunca muhafaza edilen yapısal özellikleri ve dönemlere ilişkin yapısal değişimlerinin nasıl çeşitlendiği hususlarının aydınlatılabilmesi için bulgular grafikler halinde sunulularak, sirtoların dansa eşlik işlevinin ortadan kalkmasına bağlı bulunduğu gözlemlenen yapısal özellikleri ortaya konmuştur.

Bu doğrultuda, sirtö türünün yerelleşmesi sürecinde muhafaza edilen özellikleri çerçevesinde; sirtoların nim sofyon usûlünde, küçük hacimli, sırasal/kavuştaklı/dönüşümlü biçimlerde ve makama bağlı minör işitsel etki değiştirici olarak çeşni geçişi ve ödünçlenmesi teknikleri kullanılarak tasarlandığı saptanmıştır. Buna ek olarak, işlevsel anlamda icra süresini uzatmak amacına bağlı olabileceği muhtemel dem perdesi eksenindeki



figürler eşliğinde doğaçlanan usûllü taksimler sirtolarında yer almakta, taksimlerin eser trafiğindeki yeri kimi zaman besteci tarafından belirlenirken, kimi zaman da icracılar tarafından karar verilen bir noktada uygulanmaktadır.

Sirtolar türünün iki asır içerisinde değişen/dönüşen yapısal özellikleri çerçevesinde; tür hacminin iki asırlık süreçte genişlediği, bununla birlikte ilk örneklerine benzer şekilde güncel yaratıların yeniden kısaltıldığı saptanmıştır.

Ayrıca, müzik cümlelerinin ölçü sayılarındaki eşitlik olarak gözlemlenen simetrik inşa tarzı, yerini cümle sayılarının farklı olduğu asimetrik inşa tarzına bırakmıştır. Yine simetri yaratma davranışı çerçevesinde değerlendirilen, aynı zamanda eser bütünlüğünün sağlanmasında rolü olan çatal cümlelerin, süreç içerisinde yerini çatal cümlecik oluşturma tekniğine bıraktığı belirlenmiştir.

Araştırmacılar tarafından bugüne kadar yapılan sirtolar tanımlarında bahsi geçen ve sirtoları diğer türlerden ayırttığı öne sürülen düzum tipi süreç içinde kullanım sıklığı değişen bir özellik olarak gözlemlenmiştir. Erken dönemde baskın olan bu düzumün (Tip1), zamanla yerini usûl darblarına sade bir uyum gösteren düzümüne (Tip 2) bıraktığı belirlenmiştir. Buna göre; düzum tipinin sirtolar türünü belirleyen bir özellik olduğu konusundaki yaygın kanının, ancak erken dönem referanslı tarihçi bir yaklaşım olduğu ortaya çıkmıştır.

Makalede sunulan üçüncü alt probleme cevap veren bulgular ışığında, TSM geleneği kapsamında sirtolar türünün bazı dönemlerde terk edilen ya da seyrelen yapısal özelliklerinin süreç içinde kendilerini tekrar gösterebildikleri meydana çıkmıştır. Örneğin, dönüşümlü biçim tasarımları ile ilk dönemde nadir olarak karşılaşılırken, bu tasarım tercihi ikinci ve üçüncü dönemlerde artış göstermiş, fakat dördüncü dönemde besteciler dönüşümlü tasarım yapmada ilk dönem eğilimini sergilemeye başlamışlardır. Buna ek olarak, ikinci ve üçüncü dönemlerde karşılaşılan çok bölümlü sirtoların son dönemde bestelenmemesi erken dönem eğilimine dönüldüğüne işaret etmektedir.

Sirtolar türünün tanımında, değişme sürecinde çeşitlenen özelliklerin rolü ne olmalıdır şeklindeki alt probleme bağlı olarak çeşitlenen özelliklerin sirtolar tariflerinde yer almamasının kapsayıcı bir tanım yapmanın önündeki engel olduğu düşünülmektedir. Araştırmanın bu kapsamdaki sirtolar tanımının genişletilerek güncellenmesini içeren amacı doğrultusunda; sirtoların günümüzde, fasıl performansında seslendirilen diğer çalgısal türlere göre daha küçük hacimli, hane bölmelerine ayrılmadan, hane bölmeleri ile bestelendiğinde ise ağırlıklı olarak 4 haneye bölmelendirilen, tek bölümlü olarak bestelenen, sırasal ya da kavuştaklı biçim kurgularına sahip, nim sofyan usûlünde, usûl darblarının sade taksimatları şeklindeki düzumlerle (Tip 2) inşa edilen çalgısal bir tür olduğu görülmüştür. Ayrıca, sirtoların genellikle çatal cümlecikler ile inşa edildiği ve eserlerde makama bağlı



minör işitsel etki değiştirici olarak çeşni geçişi ve ödünçlenmesi tekniklerinin kullanıldığı belirlenmiştir.

Dönemlere göre eser ve besteci sayılarındaki artış göz önünde bulundurulduğunda, yeni kuşak besteciler tarafından da rağbet edilen sirtoların sayısının giderek artmakta olduğu görülmektedir. Bu çalışmadan elde edilen sonuçlara dayanarak, tür tanımlarının genişletilerek güncellenmesinin, sınıflandırma karışıklıklarını önlemede, ayrıca yeni kuşak bestecilerin eser tasarımlarına dayanak oluşturulmasında önem taşıdığı söylenebilir. Bu bağlamda TSM geleneğine bağlı türlere ilişkin araştırmalarının yaygınlaştırılması ve yapılan araştırmalarda türlerin değişim çizgilerinin göz ardı edilmemesi önerilmektedir.

Kaynakça / Reference

- Akdoğu, O. (1996). *Türler ve Biçimler*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Aksoy, B. (2016). *Geçmişin Musiki Mirasına Bakışlar*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Birer, M. (2018). Osmanlı Eğlence Müziği Geleneğinde Sosyo-Kültürel Etkileşimler. *Ahenk Müzikoloji Dergisi*, 66-83.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Dinge, A. (2000). *Geleneksel Türk Sanat Müziği'nde Sirtolar*. İzmir: Senfoni Müzikevi.
- Doğru, M. (2019). *19. Yüzyıl Türk Musikisine Batının Etkileri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Haliç Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Doğruöz, M. D. (2020). *Türk Sanat Müziği Geleneğinde Sirtolar*. İzmir: Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.
- Douka, S., Ziağkas, E., Zilidou, V., Loukovitis, A., & Tsiatsos, T. (2020). The 3D Motion Capturing Process of Greek Traditional Dance "Syrtos in Three" and a Proposed Method for the Sex Identification of Performing Dancers (Terpsichore Project). M. E. Auer, & D. May içinde, *Cross Reality and Data Science in Engineering* (s. 366-374). Switzerland: Springer, Cham.
- Giachetti, M. (2006). Greek Dances. *Hellenismos*, 1-14.
- Güray, C., & Levendoğlu Öner, O. (2017). Cemil: Bin Yıllık Sesin Hafızası. H. B. Fırat, & Z. Y. Abbasoğlu içinde, *Tanburi Cemil Bey* (s. 101-115). İstanbul: Küre Yayınları.



- Güvenç, B. (1991). *İnsan ve Kültür (5. Baskı)*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kanol, K. (2006). *Kıbrıs Halk Danslarının Yakın Geçmişi*. Lefkoşa: Hasder Yayınları.
- Karadeniz, E. (1983). *Türk Mûsikîsinin Nazariye ve Esasları*. Ankara: İş Bankası Yayınları.
- Kozanoğlu, S., & Derzinevesi, H. (2016). Kuzey Kıbrıs Halk Danslarında Anadolu Esintisi. *Journal of International Social Research*, 9(47), 122-129.
- Özkan, İ. H. (2006). *Türk Mûsikîsi Nazariyatı ve Usûlleri*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Öztuna, Y. (1976). *Türk Mûsikîsi Ansiklopedisi*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Say, A. (2005). *Müzik Ansiklopedisi*. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.
- Tansuğ, F. (2019). Balkanlar'da Türk Mûsikîsi. F. G. Vural, & T. Vural içinde, *Türk Mûsikîsi Atlası (2. Cilt)* (s. 297-303). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Vavritas, N., & Vavritas, G. (2011). Rhythm-Kinetic Analysis And Rhythmical Numeration Of The Syrtos Kalamatianos Dance. *Studies In Physical Culture And Tourism*, 343-347.
- Yahya Kaçar, G. (2012). *Türk Mûsikîsi Rehberi (2.Baskı)*. Ankara: Maya Akademi.
- Yavaşca, A. (2002). *Türk Musikisinde Kompozisyon ve Beste Biçimleri*. İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

